

Dijital Çağda Ailenin Hal-i Pürmelali

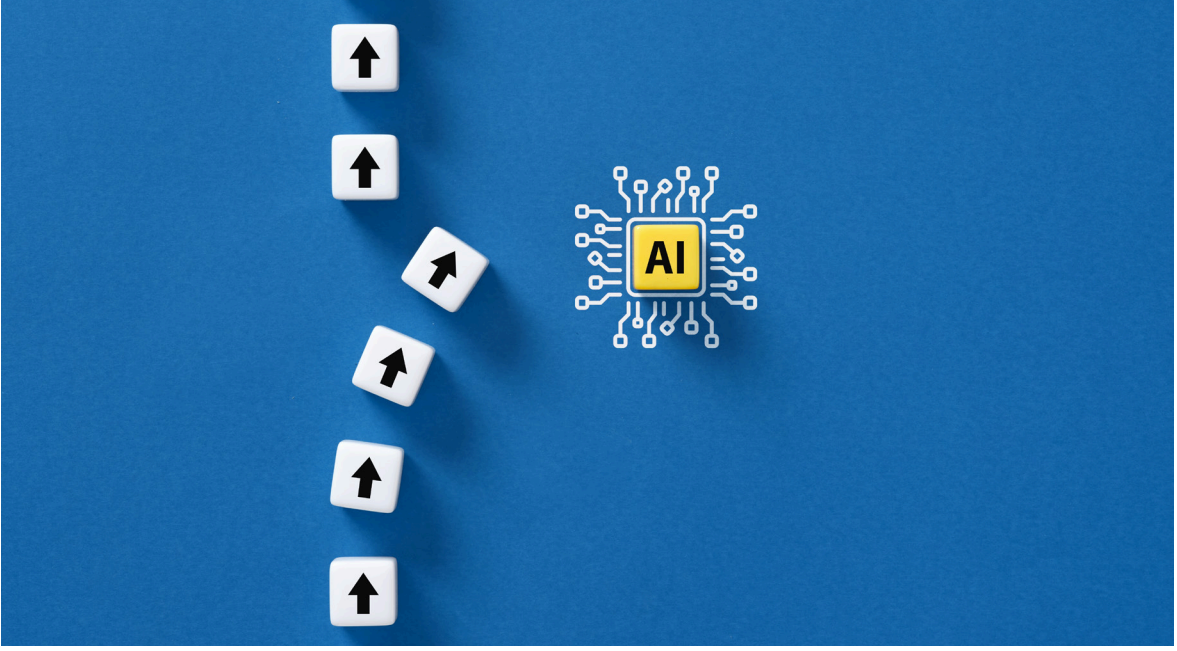
Makine ve elektrik-elektronik süreci geleneği, toplumsal ve aileyi dönüştürdü. Şimdilerde araçların çok ilerisinde olan daha radikal teknik-teknolojilerle karşı karşıyayız. Önce internet ardından yapay zekanın etkin hâle gelmesi daha sonrasında bir nevi internet ile yapay zekanın izdivacı geleneğe, topluma ve aileye ait olan dinamikleri daha da farklılaştırdı. Zira dijital ve yapay zekâ teknolojileri, sadece teknolojik araçlar değil aynı zamana kültürel ve ideolojik yapısı olan araçlardır. Yalnızca teknik veya teknolojik araçların artmasıyla ve onun yol açtığı teknik-bilimsel ilerlemeyle değil başta insanın kendisiyle kurmuş olduğu ilişkilerin dönüşümüyle ve dünyayla kurduğu anlamın mahiyetinin değişmesiyle karşı karşıyayız. Özellikle dijitalleşme ve yapay zekânın birbirine eklemesiyle ortaya çıkan yeni teknik-teknolojik düzenin yeniden okunması veya yorumlanması gerekiyor. Başta gelenek olmak üzere aile ve toplumun yeni bir ontoloji ve epistemoloji edinmesi söz konusudur.

Yalnızca birliktelik hatta toplumsal bir kurum olmayan aile; insanın yetiştiği ilk merkez olarak onun ne'liğini meydana getirir. Aile, kişinin nasıl yetiştiğini ve hangi değerler etrafında varlığını sürdüreceğini belirleyen bir merkezdir. Tarihsel olarak aile, biyolojik devamlılığın, kültürel aktarımın ve ahlaki terbiyenin ana zemini olmuştur. Dijitalleşme ve yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin çok hızlı ve üstel biçimde geliştiği bir çağda ailenin dönüşümü kaçınılmazdır. Köklü bir teknolojik ve felsefi

kırılmanın meydana geldiği dijital ve yapay zekâ çağında en çok ailenin kırılması doğal bir durumdur. Bu kırılma, aileyi yeni imkânlarla muhatap kılarken yeni zaafarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bir yandan insan oluşun özüne ilişkin ciddi etik ve ontolojik riskler ortaya çıkarken diğer yandan insanı, ulaşamayacağı bilgilere ulaştırma imkânı sunmaktadır. Bilgi hattını ikame eden insan, entelektüel bakımdan gelişirken başta mahremiyet, özgürlük ve insan iradesi gibi mevzularda sorun yaşadığı aşikardır.

Dijital ve yapay zekâ, hem bireye hem aileye sağlık, eğitim ve iletişim alanlarında "iyileştirme" vaatleri sunarken başta özgür iradenin ve mahremiyetin çözülmesine, ebeveynlik rollerinin aşınmasına neden olduğu için sorun doğurucu bir yapısı da vardır. Sadece yapay zekânın kendisi veya robotik varlıklarla entegre olması sürecine değil aynı zamanda insanın makineyle ikame edilmesi, yani insanın yapay zekâ ile entegre olması imkanıyla karşı karşıyayız. Yapay zekanın bağımsız varlığı, robotikle veya insan zihni ile entegre olması insanlığı derin krizlerle karşı karşıya getirecek gibi duruyor. Dijital ve yapay zekâ çağında "ebeveynlik, evlilik, mahremiyet, özgür irade vb." mevzuları bakımından aile yapısının aynı kalması mümkün görünmüyor.

Çocuk fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimini yani terbiyesini geleneksel ebeveynlik usulünü esas alarak sevgi, sabır ve tecrübi kavramları ekseninde

çocuklarını yetiştiren aileler miadını doldurmuş gibi görünüyor. Dijital ve yapay zekâ çağında ise teknolojik araçlar tarafından “yönetilen, optimize edilen” nesiller gerçekliğini yaşamaktayız. Geleneksel anlayışta aileler, çocuklarının ne yaptığını ancak zanlarıyla ve yöneltmiş oldukları sorularla öğrenebiliyordu. Şimdilere ise aileler, çocuklar hakkında neredeyse hiçbir şey bilmezken dijital platformların sahipleri akıllı izleme uygulamalarıyla, biyometrik takip sistemleriyle ve algoritmik değerlendirmelerle çocuklar veya gençler hakkında her şeyi biliyorlar. Artık ebeveynin sezgisel ve ilişkisel rolünün ikinci planda bile olmadığını söyleyebiliriz.

Ne yaptıklarından haberdar olunamayan çocuklar, ebeveynleriyle konuşmayı veya onları dinlemeyi de tercih etmiyorlar. Bilmedikleri ortamlarda, kişilerin dünyasında bulunmayı yeğ tutuyorlar. Dijital kültür çevreleriyle muhatap olan çocuklar, artık ailelerin kültürleriyle büyümüyorlar. Nesiller sadece dijital platformlar ve yapay zekâ araçları ile

biçimlenmiyor aynı zamanda yeni teknolojilerin beden ve zihinlerinde kullanılması ile daha da farklılaşacak görünüyor. Dijital etkileşimlerin ötesine geçerek teknolojinin insanın biyolojik ve bilişsel yapısına doğrudan müdahil olduğu yeni bir aşamaya doğru ilerlendiği bir çağa tanıklık ediyoruz. Psiko-farmakolojik ilaçlar, genetik müdahaleler, nöroteknolojik uygulamalar ve beyin-bilgisayar arayüzleri ile insan bedeni ve zihninin farklılaşması muhtemeldir. Bu teknolojiler sayesinde çocukların daha güçlü bir bedene, zekâyâ, hafızaya sahip olması sağlanarak hem bedensel hem bilişsel kapasiteleri artırılabilir. Böylesi bir süreçte sonraki nesillerle önceki nesiller arasında benzerlikler gittikçe azalacaktır.

Dijitalleşme ve yapay zekâ, sadece nesiller arasında farklılığı değil kişilerin kapasitelerini de farklılaştırarak kişiler ve toplumlar arasındaki eşitsizliği de derinleştirecektir. Sanayileşme ve kapitalizmin doğurduğu rekabet ortamı, teknolojik ve siberetik ortamlarda daha da yükselmektedir.

Zira kariyer, başarı ve statü sahibi olma ve lüks yaşama isteği yeni teknolojiler çağında gittikçe artmaktadır. Hem çocukların arzuları hem de ebeveynlerin çocuklarını “hayata bir adım önde başlatma” arzusu kesişince rekabetçi ortam daha da kızgınlaşıyor. Ailelerin, çocukların başarısı için bu bedensel ve zihinsel dönüşümü vaat eden teknolojilere (CRISPR, Biyo-teknoloji vs.) hatta psiko-farmakolojik ilaçlara yönelmesi, çocukların dönüştürülebilir nesne konumuna indirgenmesi anlamına geliyor. Böylesi bir durumda, çocuğun bir emanet ve özne olmaktan çıkarılıp, optimize edilmesi gereken bir proje olarak konumlandırılması anlamına gelmektedir. Böylesi bir dönüştürme arzusu, insan doğasına ve toplumsala dair ciddi risk ve tehlikeleri içermektedir.

Çocukluğun, doğal gelişim evresi olmaktan çıkarak geri dönüşü olmayan biyo-teknolojik müdahalelerin alanına dönüşmesi önü alınmaz sonuçları doğurabilir. Daha “zeki” ve daha “güçlü” çocuk arzusu, çocukluğa dair olan “masumiyet”, “saflık”, “ergen olamama” gibi doğal hallerin ortadan kaldırılması toplumsalı da sorunlaştırabilir. İnsanı madde planında dönüştürülebilir bir “madde” olarak düşünen yaklaşımlar “insani” olanı dışarıda bırakarak hayatı da “insandışı” inşa edecek yaklaşımlardır. İnsanı teknoloji tabanlı daha “iyi” kılma amacı taşıyan yaklaşım, insanı hem maddi hem ruhi olarak madde tabanlı “iyileştirerek” eğitimi veya terbiye usulünü tasfiye eder. “Kalp işi” ve “ahlaki terbiye” süreci olan eğitsel faaliyetlerin yerini teknolojinin alması, eğitimin salt olarak “biyonik, teknik-teknolojik” bir işleve indirgenmesi anlamına gelir. Böylesi bir süreç insan hayatına ve toplumsala dair ciddi risk ve tehlikeleri ortaya çıkarabilir. **“Aile terbiyesi” ile büyüyen bir kuşak ile teknolojik araçlarla**

Islah edilen kuşak çatışmasına dahil olduğumuz bir süreç ile karşı karşıya kalabiliriz. Zira aile içinde doğal gelişim ile teknolojik kurgu arasında yetiştirilen nesiller arasında derin bir çatışmanın ortaya çıkması muhtemeldir.

Algoritmaların gözetimi altında mahremiyetini yitiren kişi/şahsiyet, teknolojik kuşatmanın bir sonraki aşamasında, insani ilişkilerin boşluğunu yine teknolojiyle doldurma arayışına girebilir. Yapay zekâ ve algoritmik bilgi tabanlı yeni bir bağlılık modeline yönelen bireylerin yaşadığı toplumda mahremiyet aşındırılarak tüm sınırlar ortadan kaldırmıştır. Dijital teknolojilerin duygusal bağlanma biçimlerine nüfuz etmesi sonucunda ailelerde evlilik ve sadakat gibi ilişkisel yapılar yeniden tanımlanacaktır. Zira dijital çağda mahremiyet, kişiye ait veya ona özgü bir alanla sınırlı bir kavram olmaktan çıkmıştır. **Veri, duygu ve davranışları sürekli izlenip kaydedilen insanın mahrem alanı işgale uğramıştır.** Zira bireyler, nasıl olsa bana ait olan her şeyi veriler aracılığıyla biliyorlar teslimiyetiyle kendine ait olan ne varsa hepsini paylaşmaktan geri durmuyor. Çocukların sözlerinin ve görüntülerinin neredeyse tüm dünya tarafından bilindiği fakat aile tarafından bilinmediği iletişim çağında (aile içi) iletişimsizlik gerçekliği ile karşı karşıyayız. Gerçek kişiler ve topluluklar dünyasının azaldığı sanal toplulukların arttığı bir çağa tanıklık ediyoruz. İletişimin azaldığı iletişim çılgınlığına doğru ilerliyoruz.

Dijitalleşmenin imkân sağladığı mesajlaşma uygulamaları, sosyal medya ve dijital asistanlar aracılığıyla algoritmik sistemlerin dolaylı gözetimine açılan aile içi iletişim aileye ait tüm duvarları ve perdeleri ortadan kaldırmaktadır. Böylesi bir

süreçte “korunaklı alan”, “mahrem dünya” olan ev veya aile vasfını aşındırarak tasfiye etmektedir. Ailenin mahrem dünyasının ihlal edilmesi ahlak yapısının da bozulmasına neden olmaktadır. Zira ahlaklı olmanın ilk mekânı ailedir. Yalnızca teknik bir denetim biçimi olmayan dijital gözetim aynı zamanda yeni bir kültür dünyası inşa etmektedir. Böylesi bir (sanal) kültür dünyasında ailevi değerler, sınırlar ve sorumluluk bilinci esneyerek çözülür. Sanalın meydana getirdiği kültür dünyasının değerleri, sabitesi olmayan “kırılgan” ve “değişken” karaktere sahiptir. Böylesi esnek ve şeffaf dünyada mahremiyetin kaybolmasıyla ailenin, ahlaki terbiyenin aktarıldığı bir zemin olmaktan uzaklaşması gayet doğaldır.

Mahremiyetin ve sınırların ihlal edildiği zeminde kişinin sürekli izlenen ve yönlendirilen dijital öznelere dönüşmesi makus kaderidir. Yapay zekâ ve robotik teknolojilerin geliştiği düzende evlilik ve sadakat kavramlarının derinden sarsılması doğal bir sonuçtur. Duyguları taklit edebilen, kişiye özel tepkiler üreten yapay zekâ sistemleri ve robotik partnerlerin olduğu gerçek insanların olmadığı, “insan ilişkilerinin” yerini alabilecek alternatif birliktelikler sunan bir dünya vaat etmektedir. Zira dijital, elektronik ve teknolojik uyumlu dünyada “sanal” cinsellik deneyimi ve seks robotları “alternatifi” sunan tasarımlar söz konusu. Yeni (sanal) dünyada evlenmek, çocuk sahibi olmak hatta biyolojik birliktelik gereksiz hâle getirilmeye çalışılıyor. Böylesi bir tasavvur, insan bedenini metalaştıran anlayışı besleyen bir tasavvurdur.

Sanal ve siberetik teknolojilerin yükseldiği dünyada gelecekte aile, biyolojik zorunluluklara dayalı doğal ve geleneksel ahlaki normları sürdüren bir kurum olmaktan çıkacaktır. Bilinçlerin, kimliklerin ve bilgi örüntülerinin teknik araçlar

aracılığıyla bir araya geldiği akışkan bir ilişki alanına dönüşen sanal ve siberetik dünyada cinselliğin de konumu değişecektir. Üreme cinsellikten ve bedensel süreçlerden bütünüyle ayrılıp genetik tasarım ve biyoteknolojik planlama faaliyetinin konusu hâline gelebilir. **Çocuk ise verili veya emanet bir varlık olarak değil, fiziksel, bilişsel ve duygusal özellikleri önceden belirlenmiş bir yaşam projesi tasarımıdır.** Söz konusu bu dönüşüm; soy, nesil, varislik ve aidiyet gibi kavramların ontolojik zeminini aşındırarak aile bağlarının, genetik süreklilikten çok tercihe, tasarıma, sözleşmeye ve işlevselliğe dayalı biçimde yeniden kurulmasına neden olacaktır.

Biyolojik olmayan sanal veya sentetik yapılarla kurulacak bilişsel veya fiziksel etkileşimler, başta üreme olmak üzere aşkı, yakınlığı ve bağlılığı tasfiye edebilir. Bedensel temasın ötesine taşınan zihinlerin sanalla olan senkronizasyonu, bellek paylaşımı ve düşünsel içiçelik üzerinden tanımlanan yeni bir birliktelik biçimi üretebilir. Yine yaşlanmanın geciktirilmesi, ebeveyn-çocuk ayrımını zamansal ve hiyerarşik temellerinden koparabilir. Yaşa ve deneyime bağlı olan geleneksel ebeveynliğin yerine “geçici, eş düzlemlili ve işlevsel” ilişkilerin olduğu yeni aile düzeni meydana gelebilir. Aile; kimliklerin akışkanlaştığı, rollerin sürekli yeniden tanımlandığı bir birliktelik alanına dönüşebilir. Böylesi bir dönüşümde kuşaklar arası sürekliliği ve ahlaki aktarımı sağlayan geleneksel aile yapısının çözülmesi mukadderdir. İnsanın biyolojik sınırlarını aşma çabası ailenin işlevlerinden olan “korunma, bakım ve üreme” gibi tarihsel ihtiyaçlar anlamını yitirtebilir. Yuva ya da sığınak olmaktan çıkan aile; zihinsel, dijital ve sembolik genişlemenin mümkün olduğu bir arayüz hâline gelebilir. Posthuman süreçte varoluşun ve

istikrarın ifadesi olan geleneksel ailenin ortadan kalkmasıyla insanın varoluşu “geçici, esnek ve kırılğan” bir forma bürünerek buharlaşacaktır.

İslamî ve etik perspektiften bakan araştırmacılar, bu tür uygulamaların evlilik kurumunu değersizleştirdiğini, insan onurunu zedelediğini ve toplumsal normları tehdit ettiğini vurgulamaktadır. Evlilik, sabır, sorumluluk ve karşılıklılık gerektiren bir ahlaki sözleşme olmaktan çıkarak, haz merkezli ve risksiz bir tüketime indirgenme riskiyle karşı karşıyadır. Dijital çağda aileler, çoğu zaman farkında olmadan devasa miktarda kişisel veriyi teknoloji şirketleriyle paylaşmaktadır. Akıllı ev sistemleri, çocuk izleme uygulamaları ve sağlık teknolojileri, aile hayatını sürekli ölçülen ve analiz edilen bir veri alanına dönüştürmektedir. Hamilelik süreçlerini izlemek amacıyla geliştirilen deri altı implantlar gibi projeler, sağlık açısından “bakım” ve “kontrol” vaat ederken, aynı zamanda sürekli bir gözetim altyapısı kurmaktadır.

Çoğu ebeveyn, karmaşık veri işleme ve algoritmik karar mekanizmalarını tam olarak anlamadan kullanım şartlarını kabul etmektedir. Bu durum, çocukların dijital ayak izlerinin ve veri koruma haklarının sorumluluğunu, hazırlıksız ebeveynlerin omzuna yüklemektedir. Böylece ebeveynlik, yalnızca ahlaki ve pedagojik değil; aynı zamanda hukuki ve teknik bir uzmanlık alanına dönüşmektedir.

Yapay zekâ tabanlı eğitim araştırmaları, öğrenmenin yalnızca okul ortamıyla sınırlı olmadığını; ailenin ve okul dışı desteğin sürecin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Ev içi öğrenme platformları, kişiselleştirilmiş eğitim yazılımları ve YZ asistanları, çocuğun öğrenme serüvenine doğrudan müdahil olmaktadır.

YZ asistanlarıyla büyüyen çocuklar, bu teknolojileri adeta birer ebeveyn veya öğretmen figürü olarak içselleştirmektedir. Bilgiye anında erişim, sorulara duygusuz ama hızlı yanıtlar, çocuğun otorite ve rehberlik algısını dönüştürmektedir. Bu durum, aile içi etkileşimi “öğrenci-avatar-dijital bilgi” üçgenine hapsederek, yüz yüze ilişkilerin ve duygusal bağların zayıflaması riskini doğurmaktadır.

Transhümanist düşünce, insanın biyolojik sınırlarını aşarak daha üstün bir varlık formuna ulaşabileceği iddiasını taşımaktadır. Bu anlayış, hastalıkların giderilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması gibi olumlu hedeflerle meşrulaştırılsa da insanın sınırlı ve fanî bir varlık oluşunu reddeden bir “tanrılaşma” arzusunu da içinde barındırmaktadır.

Bazı yorumlarda bu süreç, Şeytan’ın Hz. Âdem’e sunduğu “ebediyet ağacı” vaadiyle ilişkilendirilmekte; modern teknolojinin ise Apple’ın “ısırlmış elma” sembolünde somutlaşan yeni bir cazibe alanı sunduğu ifade edilmektedir. Bu metafor, insanın teknolojik güç aracılığıyla kendi sınırlarını unutmasının, aile içindeki insanî değerleri aşındırabilecek bir “teknolojik canavarlaşma” riskini barındırdığına işaret etmektedir.

Özetle yapay zekâ ve dijital teknolojiler, aileye zekâ artırımı, sağlık takibi ve kişiselleştirilmiş eğitim gibi cazip «cennet vaatleri» sunmaktadır. Ancak bu vaatler, aileyi veri noktalarına indirgenmiş, duygusal olarak mekanikleşmiş ve mahremiyeti buharlaşmış bir yapıya dönüştürme potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dijital çağda aileyi korumak, yalnızca teknolojik uyum sağlamak değil; insanın ontolojik değerini, ahlaki sorumluluğunu ve ilişkiselliğini merkeze alan bilinçli bir duruş geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.